

Müüdid, hašiš ja hindu kultuur

Intervjuu Michael Witzeliga

Henri Zeigo

henri.zeigo@folklore.ee

Juunikuus 2019 korraldas Eesti Kirjandusmuuseum koostöös Eesti-uuringute Tippkeskusega 13. rahvusvahelise võrdleva mütoloogia assotsiatsiooni konverentsi “Metamorfooside mütoloogia: võrdlevad ja teoreetilised perspektiivid”. Konverentsi ajal oli mul võimalik intervjuuerida Michael Witzelit, kes on mütoloogiauurija Harvardi ülikoolis. Ta on peamiselt tuntud oma panuse poolest sanskriti keele uuringutesse. Michael Witzel on avaldanud ka raamatuid India ajaloost.

Michael Witzel, kuidas teist sai noore mehana mütoloog?

Kasvasin üles Lääne-Saksamaal. Sel ajal mulle meeldis lugeda iidseid jutte kreeka ja ladina mütoloogiast. Põhikoolis hakkasin juba lugema vanu germaani müüte. Ma oli tegelikult huvitatud igasugustest vanadest lugudest. See on ka põhjus, miks ma hakkasin ülikoolis õppima sanskriti keelt ja kultuuri. Kesken-
dusin ennekõike religioossetele tekstidele, sest seal on rohkesti mütoloogiat.

Kas on olnud teie lähimad mõttekaaslased mütoloogias?

Seda on raske öelda. Ma olen aastate jooksul järginud paljusid inimesi, nagu Dumézil või Eliade. Ma olen lugenud Levi Straussi, aga ta ei meeldi mulle, kuna tema skeem on väga abstraktne ja liiga “veretu”. Indo-Euroopa mütoloogiast meeldib mulle Jaan Puhvel. Ta on kirjutanud oma Ameerika tudengitele väga kena raamatu, mis katab kõikide Indo-Euroopa rahvuste lugusid (“Comparative Mythology”). See meeldib mulle väga. Loen palju ka Jaapani mütoloogiat, ning muidugi Homerose “Iliast”, aga ma tõesti ei tea, mis neist on mind elus rohkem mõjutanud.

Lisaks esinemisele konverentsi avamisel pidas Michael Witzel Eesti Kirjandusmuuseumis korraldatud mütoloogiakonverentsil ka ettekande "Kas andmete võrdlemine on rassistlik?". Alar Madissoni foto 2019.

Konverentsi ajal püüdsin mõista, mis on müüt, aga kui ma kuulasin kõiki neid ettekandeid, siis ma ei suutnud eristada ühte kindlat definitsiooni. Kas on üldse võimalik defineerida, mis on müüt?

Seda on väga raske teha. Arvatavasti kuulsid sedasama sõnumit ka ise 13. rahvusvahelisel mütoloogia konverentsil siin Tartus. Aga ma olen püüdnud seda mõistet defineerida oma 2012. aastal ilmunud raamatus. See kõlab kuidagi selliselt: mitte-ilmalik narratiiv, mis on sageli seotud inimeste päritolu, maailma ja ühiskonnaga sellisena, nagu ta meil on. Põhiline rõhuasetus on siin "mitte-ilmalik". Kui võrrelda seda ilmalike müütidega, siis on olemas Ameerika uskumused, nõukogude uskumused, Korea ja natsi uskumused – need on kõik ilmalikud müüdid. Nad on seotud riigiga, kuid ei ütle midagi religiooni kui niisuguse kohta. Ma olen elanud Ameerikas 33 aastat. Seal on palju ilmalikke müüte, mida lapsed õpivad juba koolis. Näiteks seda, et George Washington ei saanud kunagi valetada, ning ühel päeval, kui ta noorukina raius maha kirsipuu, siis ta teatas seda oma isale, et just tema oli see, kes selle teoga hakkama sai. Neile räägitakse just selliseid jutte. Teine teema on Ameerika erilisus. See

tähendab seda, et Ameerika on väga erinev teistest maailma riikidest. Seetõttu võid sa seal väga sageli kuulda fraasi: "Ainult Ameerikas ...". Euroopas te ilmselt ei kujutaks selliseid asju ette, aga Ameerikas on see nii tüüpiline. See on justkui teatav laste ajapesu ajal, mil nad kasvavad suureks. Selles suhtes võib muut esineda vale tähenduses. Näiteks, öelda lastele, et Ameerikas ei ole klasse ja et me kõik oleme võrdsed, on vale. Samal ajal on meil ütlus, et 1% meie elanikkonnast omab suuremat osa Ameerikast. Seega leidub päris palju ka ilmalikke müüte. Muidugi mõista leidus sarnaseid käsitlusi ka kommunismis. Kõikidel nendel lugudel on olemas müüdi tunnused, kuid neil puudub side millegi ebaloomuliku või mitte-ilmalikuga.

Kuid vastandudes neile lugudele, kas me võime öelda, et müüdid kannavad endas teadmist?

Mõned inimesed arvavad, et müüdid säilitavad traditsioonilist teadmist, mida ei saa teisel viisil üle kanda. Mitmete generatsioonide kogemus tuuakse müüdi vahendusel edasi, sõltumata sellest, kas see kõneleb loodusest või inimestest, kuid see ei esine organiseeritud kujul nagu mõni märkmik. Teisalt minu vaatenurgast lähtudes saab müütidega kogu maailma algusest kuni lõpuni organiseerida. Võtame näiteks Islandi Edda või kristliku piibli. Palju rahvad organiseerivad oma teadmisi sarnasel lineaarsel viisil, algusest kuni lõpuni. Ja selle keskele sa võid seada mida tahes, olgu siis kohalikke tavasid või kuningate sugupuud. Seega, mida me võiksimme sellest õppida?

Paul Gauguinil on kena maal sellest ajast, kui ta Tahitil oli. Selle pealkiri on "Kust me tuleme? Kes me oleme? Kuhu me läheme?". Inimestele on omane selliseid küsimusi esitada. See näitab, et me proovime müüdist õppida seda, mida iganes me selle abil pärandiks saame. See annab sulle kindla positsiooni ühiskonnas, muudab sind jätkusuutlikuks ja teeb sind vaimult rikkamaks.

Kas inimesed võivad müüdist osa saada ka nii, et nad ise seda ei teagi?

Kindlasti, sest nad teevad seda automaatselt. Ma võin sulle tuua ühe näite. Ma olin siis 15aastane. Minu vanaema, kes oli sündinud 1880. aastatel, ütles mulle, et jõulude ajal, pühal ööl kella 12 paiku me ei tohiks pesu pesta ega seda välja kuivama riputada. Aga ta ei öelnud miks. Hiljem sain teada põhjenduse, et kui me teeme seda nimetatud ajal, ratsutavat suur Odin oma salgaga kulla ja hävitavat kõik ära. See oli üsna tüüpiline arusaam 1880. aastatel. Sarnaseid arusaamu on märgatud ka Indias. Ainult peamine tegelane seal on Shiva ja tema 500 deemonit. Seega, minu vanaema ei teadnud selle uskumuse taustalugu. Ta lihtsalt ütles seda, mida oli varem kuulnud. Ta ei oleks tõenäoliselt ka selle põhjust teadnud, sest selleks ajaks oli Saksamaa juba 1000 aastat kristluse all olnud.

Mõned seesugused mütoloogilise taustaga lood on saanud hiljem muinasjuttudeks. Neid uskumusi kantakse üle enesele teadmata ning vahest ka üsna täpselt. Hiljuti lugesin ülevaadet Grimmi muinasjuttudest. Ülevaates teatatakse, et paljud lood on saanud ühelt vanalt leselt. Kui see lesk jutustas loo, siis ta oli sunnitud sageli peatuma ja minema tagasi algusesse ning rääkima lugu korrektselt, sest iga jutustamise käigus võis tema lugu teiseneda. See näitab, et me järgime lugusid üsna täpselt (nagu meie lapsed seda meilt alati nõuavad).

Viimasel ajal tundub, et inimesed Ameerikas ja mujal maailmas on pigem huvitatud Marveli koomiksikangelastest ja kultusfilmidest nagu “Troonide mäng”, mitte aga klassikaks saanud Grimmi muinasjuttudest. Kas müüdid mängivad kaasaja teostes ka mingisugust olulist rolli?

Praegusel hetkel on käimas müütide tagasitulek. Ma võiksin mainida Joseph Campbelli, kes õpetas New Yorgi kolledžis ja osales mitmetes telesarjades, kus ta rääkis müütidest. Ta rääkis väga kenasti, sujuvalt ja intelligentselt. Ta tutvustas müüte ameerikalikul viisil, rääkides ühest suurest kangelasest, Üksildasest Ratsanikust, kes ratsutab linna, võidab kurja ning lahkub. Neid lugusid ma kuulsin sageli Ameerika armee raadiost, kui ma olin õpilane Sakamaal. Igal õhtul võisime raadiost kuulda: “Üksildane Ratsanik ratsutab taas” Oma Ameerika “monomüüdi” tõttu mõjutas Joseph Campbell filmirežissööre nagu George Lucas. Paljud Lucase “Tähtede sõja” episoodid baseeruvad sellisel mütoloogial. Need filmid on väga populaarsed. Kui uus versioon tuleb välja, siis teenitakse miljoneid dollareid.

Hiljuti tuli välja selline film nagu “Thor”, mis põhineb germaani mütoloogial. Ja sa mainisid ka “Troonide mängu”. Ma olen seda vaid ühe korra elus näinud ja sedagi poolkogemata, kui ma olin hotellis. Mulle ei tundunud see huvitav. See polnud päris mütoloogia, pigem ütleksin, et see oli sürraalne keskaja lugu. Võib-olla palju huvitavam on “Sõrmuste isand”, mis põhineb J. R. Tolkieni raamatul. See on juba mütoloogia, kuhu on kaasatud kujutletav maailm, kurjuse impeerium, deemonid, nõiad. See on uuesti avastatud briti mütoloogia, mis on mõjutatud germaani ja keldi müütidest. Nähtavasti on tegemist kõige mütoloogilisema filmiga, mis meil praegusel ajal on.

Milliste projektidega te praegusel ajal tegelete?

Igatahes ei ole see mütoloogia. Mul on üsna palju vanu projekte vaja lõpetada. Need on minu riivil järke oodanud juba viimased kaks kümmend aastat. See on Kašmiiri ajalugu. Minu õuduseks, kui ma panin kõik 14 peatükki suvel kokku, siis ma sain 2000 lehekülge. Seega olen hõivatud selle toimetamisega.

Tänavu jaanuaris korraldasin Nepalis konverentsi, mis keskendus hindu rituaalsele kultuurile. Meil on mõned tekstid, mis on 3000 aastat vanad ja märkmed, mis on ligikaudu 2500 aastat vanad, kuid mis on säilinud Nepalis unikaalsel kujul. Ma tahan panna kokku raamatu, mis räägib tuleriitustest, kuna selles on olulised kohalikud täiendused, mida mujal maailmas ei kohta. Olen teinud palju filme ja helilindistusi alates aastast 1975. Hilisemad on videote peal. See on tohutu kogus materjali. Ma tahan sellest koostada raamatu, ja loodetavasti saab sellest kunagi film. Niisiis on mul palju projekte, millega tegeleda.

See tähendab palju reisimist Nepali ja Indiasse, kas pole nii?

Ma olen elanud ja töötanud Nepalis viis aastat. Mul on jätkuvalt vaja kohtuda inimestega ja koguda nende käest informatsiooni. Kahjuks paljud neist on praeguseks surnud. Mida nad ütlesid mulle, on vaid minu märkmikus. Siiski leidub palju toredaid inimesi, kas aitavad mind materjali kogumisel.

See on järjekordne projekt. Osaliselt on see mõistagi seotud ka mütoloogiaga. Nepali mütoloogia on jätkuvalt elav. Ma toon ühe näite. Hiinlased ehtasid 1975. aastal ringtee Katmandu lähistele, et lihtsustada liiklust. Sellel ajal meile räägiti, kuidas Hiina insenerid läksid väikese templi juurde, et teha plaane selle eemaldamiseks. Aga nepaallased hakkasid protestima. Lõpuks otsustasid Nepali kuningas, Indira Gandhi ja Mao Zedong seda templit vaid veidi kohalt liigutada.

On veel üks juhtum, mis pärineb aastast 1973. Lühidalt öeldes oli Nepalis siis vaba ligipääs hašišile. Sel ajal olid ka tänavatel suured tahvlid sõnumiga "Valitsuse litsentseeritud hašišipood". Tuhanded Ameerika hipid, kes tarvitasid narkootikume, olid valitsusele pinnuks silmas. Sestap otsustas Ameerika valitsus salaja maksta Nepalile, et too keelaks hašiši ära. Selle tulemusena põletasid Kongressi opositsioonilise partei liikmed ära valitsuse ligi 2000 ruumiga hoone (Singha Durbar). Seda versiooni valitsus ei tunnistanud. Seevastu mitmed kuud hiljem hakkas ringlema lugu, et see tulekahju sai alguse jumal Shivast, kes elab lähedalasuva mäe otsas. Ja nagu paljudele joogidele, meeldib ka talle popsutada igal õhtul oma hašišipiipu. Vihasena hašiši keelamise pärast pillas ta tuhka oma piibu otsast, ja see langes Singha Durbari peale ... ja see hoone põles ühe nädalaga maha.

Te olete elanud paljudel kontinentidel, kuid kas te olete varem käinud ka Eestis?

Ei, ma ei ole siin varem käinud. Kunagi külastasin konverentsi Peterburis ja siis mõningaid teisi riike Ida-Euroopas, kuid ma pole kordagi käinud Balti riikides. Seega mul on olnud väga hea meel olla tunnistajaks, kui hästi teil on läinud sellest ajast, kui te taastasite oma iseseisvuse 1990. aastatel.

ABOUT US

Myths, hashish, and Hindu culture

Interview with Michael Witzel

Professor of Harvard University is interviewed by Henri Zeigo.